

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-2-60-1>

УДК 330.341

Гірник Є.В.

аспірант кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МОДЕРНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРУ В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено проблему модернізації суспільного сектору економіки в реаліях сучасної України. Автор акцентує увагу на необхідності побудови інноваційної економіки та відповідної їй структури. Показано етапи розвитку суспільного сектору в парадигмі економіки інноваційного типу. Формування й становлення суспільного сектору в проектах та модернізації економіки й реформування соціального життя мають здійснюватися в напрямі програм державної соціальної політики та недержавних фондів. Оцінювання результатів діяльності організацій суспільного сектору економіки пояснює доцільність стратегії його розвитку за ефективністю соціальної політики. Реалізація завдань і проектів суспільного сектору в просторі українського інституційного середовища буде сприяти створенню умов продуктивного функціонування модернізаційних процесів у вітчизняній економіці. Основною умовою функціонування економіки в цьому процесі є забезпечення діяльності сектору суспільного управління.

Ключові слова: суспільний сектор економіки, соціальна політика, інновація, модернізація, інноваційна економіка, стратегія розвитку.

В статье исследована проблема модернизации общественного сектора экономики в реалиях современной Украины. Автор акцентирует внимание на необходимости построения инновационной экономики и соответствующей ей структуры. Показаны этапы развития общественного сектора в парадигме экономики инновационного типа. Формирование и становление общественного сектора в проектах и модернизации экономики и реформирования социальной жизни должны осуществляться в русле программ государственной социальной политики и негосударственных фондов. Оценивание результатов деятельности организаций общественного сектора экономики объясняет целесообразность стратегии его развития по эффективности социальной политики. Реализация задач и проектов общественного сектора в пространстве украинской институциональной среды будет способствовать созданию условий продуктивного функционирования модернизационных процессов в отечественной экономике. Основным условием функционирования экономики в этом процессе является обеспечение деятельности сектора общественного управления.

Ключевые слова: общественный сектор экономики, социальная политика, инновация, модернизация, институциональная экономика, стратегия развития.

Hirnyk Ye.V. SOCIAL SECTOR MODERNIZATION IN THE INNOVATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGIES

Formation and establishment of the public sector in the economy of an innovative type is a complex and multi-faceted process. It covers the interests of a large number of industries, institutions, enterprises, and organizations, and hundreds of thousands of people who work there. In order to activate the public sector in the processes of innovation of the Ukrainian economy, as financial data, it is necessary to take financial, economic, and human resources with its social capital, social projects, objects of public ownership. Managerial influence on social economy is

made by: the strategy of development of the public sector of Ukraine in the context of globalization challenges; national and regional public sector development programs; national and regional legislation on the public sector; world tendencies in the field of innovations and technologies in the public sector development; the activity of regulatory, normative, and cognitive institutes for the realization of tasks of the public sector in Ukraine. Formation and making of the public sector in the area of the reform projects on modernizing the economy and reforming social life should be carried out, first of all, in line with the programs of the Ministry of Social Policy and non-state charitable foundations for the implementation of social programs. These funds exist in Ukraine and work together with the Ministry of Social Policy, but in our opinion, one of the principles of their work should be the principle of consolidation of financial assets within the programs of development of sectors of the public sector in the context of growing population needs to achieve the European level of well-being. For Ukraine, today the problem of solving tasks of the public sector is of a fundamental nature. Although this issue has been discussed more than once by the country's government, the implementation of the set tasks is still too slow. Today, government organizations need to focus on a common model for building an innovative economy and its corresponding structure.

Key words: social sector of the economy, social policy, innovation, modernization, institutional, development strategy.

Постановка проблеми. Формування і становлення суспільного сектору в економіці інноваційного типу – це складний і багатоплановий процес. Він охоплює інтереси великої кількості галузей, інститутів, підприємств та організацій, сотні тисяч людей, які працюють на них. Для України сьогодні проблема вирішення завдань суспільного сектору має принциповий характер. Хоча це питання не раз обговорювалося урядом країни, поки що реалізація поставлених завдань здійснюється занадто повільно. Сьогодні урядовим організаціям потрібно зосередити увагу на загальній моделі побудови інноваційної економіки та відповідній їй структури, в якій важливе місце посідає суспільний сектор економіки. Інституціональна та організаційна структура економіки впливає не лише на ефективність виробництва інноваційної продукції, але й на ефективність розвитку суспільного сектору, що сьогодні є надзвичайно важливою умовою європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суспільного сектору економіки знаходить широке висвітлення в наукових розвідках зарубіжних та вітчизняних вчених. Аналізу змісту та сутності присвячені роботи О. Длугопольського, Р. Масгрейва, Дж.М. Б'юкенена, А. Афонсо, Н. Гончарова, П. Єщенко, О. Кухар, Г. Дорофєєва, Є. Ставровського, Г. Монастирського, А. Жуковської та інших науковців. З огляду на значний внесок у розроблення теоретико-методологічних основ розвитку суспільного сектору еконо-

міки виникає необхідність аналізу його місця та значення в інноваційній економіці, спрямованій на підвищення добробуту населення.

Мета статті полягає в аналізі розвитку суспільного сектору економіки в умовах інноваційної модернізації української економіки, її спрямованості на вирішення завдань соціальної політики.

Виклад основного матеріалу. Загалом розвиток суспільного сектору економіки в перспективі може проходити в чотири етапи, які бажано реалізовувати паралельно. Перший етап передбачає зосередження уваги на провідних та першочергових потребах населення України, які стосуються забезпечення соціальними благами (охорона здоров'я, освіта, соціальне житло, соціальний транспорт тощо), тобто всеохоплююче застосування стратегії виконання соціальних програм [4, с. 52].

На другому етапі досягнення мети розвитку суспільного сектору в контексті економічної модернізації уряду країни не обійтись без застосування моделі відкритих інновацій. За цієї моделі створення ринково-конкурентних інститутів може стимулювати залучення прямих іноземних інвестицій, а на основі активності ТНК можна створити нові венчурні підприємства та великі компанії з високим науково-технічним рівнем розвитку [4, с. 52]. Завдяки цьому відкриваються нові перспективи забезпечення соціальними благами в результаті виконання соціальних програм.

Ефективне застосування моделі потрібної спіралі [5] можна розглядати як третій етап розвитку суспільного сектору. На цьому етапі потрібно формувати стійкий взаємозв'язок та ефективну взаємодію між бізнесом, урядом та інститутами інноваційного розвитку. В результаті буде досягнутий рівень життя, що відповідає рівню розвитку економіки, яка заснована на інноваційних технологіях.

На четвертому етапі доцільно розглядати можливість практичної моделі суспільного сектору «конкурентоспроможність – інновації – добробут» [6, с. 40], для якої перспективним стає тісний взаємозв'язок усіх рівнів управління. Передбачається, що уряд разом з бізнесом активно інвестуватиме в наукоємні інноваційні проекти з високим ризиком та довгостроковим горизонтом планування розвитку суспільного сектору. З огляду на цю обставину розвиток соціально орієнтованої економіки України повинен проходити в рамках послідовних зв'язків на зразок: «ідея – виробництво – ринок інновацій – економіка»; «влада – бізнес – соціум – людина»; «знання – вміння – навички – творча особистість/реформатори»; «конкуренція – кооперація – колаборація – соціальна діяльність»; «наука – нова технологія – виробництво – соціальний продукт – соціальні послуги»; «добровільні фінансові вливання – фінансування проектів соціального розвитку – додаткове фінансування соціальних благ»; «неформальні звичаї, традиції – формальні норми, правила, закони – простір соціального сектору економіки» [9].

Під час формування та становлення суспільного сектору економіки в парадигмі економіки інноваційного типу, котрий відповідає баченню, що висувуються перед його перспективами урядом нашої країни та Європейського Союзу, а також запитам суспільства й людини, доцільно застосувати методологію структурно-функціонального моделювання IDEF0 (початково SADT – Structured Analysis & Design Technique) на базі програмного забезпечення ERwin Model Navigator n7.3. IDEF0 – Function Modeling – методологія функціонального моделювання й графічного опису процесів, призначена для формалізації та опису

бізнес-процесів. Остання редакція стандарту IDEF0 зі змінами та доповненнями обмеженого та рекомендаційного характеру була розроблена Національним інститутом по Стандартам і Технологіям США (NIST). В IDEF0 розглядаються логічні зв'язки між роботами, зроблено акцент на ієрархічному представленні об'єктів. Стандарт IDEF0 описує сукупність методів, процедур і правил, що призначені для побудови функціональної моделі об'єкта будь-якої предметної галузі [11].

Функціональна модель відображає функціональну структуру об'єкта, тобто продуковані ним дії та зв'язки між цими діями. Результатом застосування цього стандарту є процесно-просторова модель інституціонального забезпечення інноватизації економіки, котра складається з діаграм, фрагментів текстів, глосаріїв, що мають посилання один на одного. Це програмне забезпечення дасть змогу досконаліше змоделювати можливі взаємозв'язки та взаємовпливи між адміністративними, організаційними, структурними та фінансово-економічними зрушеннями [5, с. 80], зокрема під час становлення суспільного сектору економіки в стратегіях розвитку економіки інноваційного типу. Модель IDEF0 дає уявлення про суспільний сектор у просторі інноваційної економіки як цілісної системи.

Для активізації діяльності суспільного сектору в процесах інноватизації економіки України як базові (вихідні) дані слід взяти фінансово-економічні та людські ресурси з його соціальним капіталом, соціальні проекти, об'єкти суспільної власності. Управлінський вплив на соціальну економіку мають стратегія розвитку суспільного сектору України в умовах глобалізаційних викликів; загальнодержавні та регіональні програми розвитку суспільного сектору; загальнодержавне та регіональне законодавство щодо суспільного сектору; світові тенденції у сфері інновацій та технологій в розвитку суспільного сектору; діяльність регулюючих, нормативних та когнітивних інститутів щодо реалізації завдань суспільного сектору в Україні [8].

До механізмів реалізації суспільного сектору економіки пропонується відносити запити малого та середнього підприємництва, корпорацій, що працюють у сфері соціальної політики, інформаційні ресурси. Під останніми розуміється інформація про різні програми, що спрямовані на підвищення ефективності та результативності розвитку суспільного сектору в програмах інноваційного розвитку економіки України. В доктрині збалансованого розвитку «Україна 2030» зазначається, що «можливості майбутнього розвитку України – це інноваційний стрибок прискореного економічного розвитку на основі ефективного використання наявного потенціалу людського капіталу та посилення інноваційної спроможності національної економіки як невід’ємної складової зміцнення конкурентоспроможності країни» [8, с. 50]. Результатом, тобто «виходом моделі», який очікуємо отримати, потрібно вважати високі показники оцінювання ефективності від інноваційної діяльності.

Важливою особливістю методології IDEF0 є поступове введення всіх рівнів деталізації інституціонального забезпечення суспільного сектору після уточнення/конкретизації діаграм, в яких відображена модель. Йдеться про те, що функції «розкладаються» (підлягають декомпозиції, поділяються), а блоки, які означають ці функції вказаного забезпечення, конкретизуються, уточнюються, деталізуються. Початково-базова функція інституціонального забезпечення суспільного сектору забезпечує діяльність його підфункцій, які конкретизують досягнення поставлених завдань суспільного добробуту. Наступним етапом функціонування моделі є «розкладання» підфункцій базової функції суспільного сектору. Така конкретизація інституціонального забезпечення суспільного сектору робить помітними основні рівні його деталізації. Кожен елемент композиційних програм демонструє внутрішню побудову початкового блоку інституціонального забезпечення суспільного сектору економіки на базовій діаграмі моделі [10].

Всі управлінські впливи, взаємозв’язки та інформаційні ресурси контекстної діаграми описуються у вигляді поетапних зв’язків. В межах цієї моделі це означає, що зв’язки з’єднуються зі всіма підфункціями композиції. Виокремлюються такі підфункції, як фінансово-економічне забезпечення; формування інноваційної інфраструктури суспільного сектору; формування допоміжних складових структурних елементів (інститутів розвитку) інноваційної економіки, що беруть участь у реалізації завдань суспільного сектору; безпосереднє виконання завдань та проектів суспільного сектору (забезпечення соціальними благами); розроблення та внесення корективів стосовно механізмів впливу на процеси із забезпечення соціальними благами населення країни; підготовка кваліфікованих кадрів щодо соціальної діяльності для розроблення проектів модернізації суспільного сектору. Кожна з цих підфункцій реалізується в умовах дії управлінських впливів державного апарату. Допоміжним управлінським зв’язком для всіх підфункцій є зворотній зв’язок у вигляді коригуючих впливів, що передбачає зміни парадигми управління, яка полягає в удосконаленні процесу комунікації між владою та суспільством, під час якого «встановлюються цілі, пріоритети, віднаходяться форми, методи і процедури досягнення мети щодо реалізації мети соціальної політики» [8, с. 84]. Це дає змогу керувати процесом формування та становлення соціально орієнтованої економіки, а також гарантувати успішну результативність «на виході» моделі інституціонального забезпечення суспільного сектору економіки.

Формування та становлення суспільного сектору в просторі проектів реформи щодо модернізації економіки та реформування соціального життя мають здійснюватися насамперед в напрямі програм Міністерства соціальної політики і недержавних благодійних фондів по реалізації соціальних програм. Ці фонди є в Україні та працюють разом з Міністерством соціальної політики, але, на нашу думку, одним з принципів їх роботи має стати принцип консолідації фінансових активів у

межах програм розвитку секторів суспільного сектору в контексті зростання потреб населення щодо досягнення європейського рівня добробуту. Така консолідація повинна відбуватися за рахунок коштів з місцевих джерел фінансування (обласні бюджети, вкладення комерційних бізнес-структур), а також регіональних та міжнародних. Окрім того, формування консолідованих фінансових активів вищезазначених фондів підвищує мотивацію суб'єктів соціальної діяльності, враховує інтереси всіх учасників процесу розвитку суспільного сектору, посилює співпрацю економічних агентів в рамках потрібної взаємодії «влада (держава) – економіка (бізнес) – добробут (благо)» [7].

Необхідно враховувати, що основними джерелами фінансування суспільного сектору є держава (МСП) та різні недержавні організації, які відповідають пріоритетним напрямкам розвитку соціально орієнтованої економіки як в Україні, так і в ЄС, а також інших розвинених країнах світу. У цій ситуації інструменти соціальної діяльності (фонди, інвестиції, благодійні внески, волонтерський рух тощо) щодо реалізації соціальних програм, окрім бюджетних асигнувань, що виділяються державою для підтримки суспільного сектору, базуються на відрахуваннях коштів підприємств, об'єднань та організацій, а також добровільних внесках юридичних та фізичних осіб. Відрахування коштів підприємств відбуваються, як правило, в розмірі до 1% обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) з віднесенням цих коштів на собівартість продукції (послуги) [5].

З огляду на це для виконання стратегії формування інноваційної структури суспільного сектору необхідні створення єдиного інноваційно-інформаційного простору в рамках суспільного сектору економіки в соціальному та територіальному розрізах; взаємозв'язок та взаємодія економічних організацій та соціальних установ з профільними підприємствами щодо реалізації програм суспільного добробуту; «діалог» з представниками соціально-громадських організацій, що базується на взаєморозумінні і взаємному

сприйнятті позицій та інтересів. Ключовими принципами цієї стратегії повинні бути відкритість (постійний моніторинг зовнішнього середовища, вивчення, аналіз та адаптація до особливостей центру світового, провідного досвіду в сфері розвитку суспільного сектору); вдосконалення (постійна зміна та вдосконалення шляхом проектного методу навчання із забезпечення бізнес-стимуляцій) стратегій розвитку суспільного сектору; соціальне співробітництво/співпраця (наприклад, міжнародна співпраця в рамках реалізації спільних міжнародних освітніх та соціальних проектів на базі українських ВНЗ, громадських та урядових закладів); сприяння розвитку індивіда шляхом створення комфортних правових, морально-психологічних умов на виробництві та в індивідуальному житті, що сприяє розширенню сфери соціально орієнтованої економічної діяльності. Очікуваним результатом роботи цієї стратегії є ефектно працюючі елементи суспільного сектору економіки, що потребує надання ним високоякісного адміністративного супроводу та обслуговування з реалізації заданих соціальних програм. Всі стратегії розвитку суспільного сектору повинні мати свою внутрішню концепцію соціального розвитку, але в рамках розроблених стратегій соціального розвитку України на конкретні періоди та доктрини збалансованого розвитку «Україна 2030» [8].

Вказані стратегії для реалізації запланованих програм повинні долучати розробку нових законодавчих документів, які стимулюють створення, підтримку, використання соціальних програм, їх оцінювання у вартісних показниках, розроблення критеріїв, програм підготовки та перепідготовки адміністративних кадрів механізмів зворотного зв'язку, які загалом створюють соціально-владний та громадсько-адміністративний простір для розвитку суспільного сектору.

Оцінки результатів діяльності організацій суспільного сектору економіки пояснюють доцільність стратегії його розвитку до аналізу ефективності, коли фактичні витрати ресурсів використовуються як індикатор досягну-

тих результатів. Суспільний сектор є каталізатором нової рушійної сили економіки та громадянського суспільства (підтримка конкурентного середовища, досягнення високої якості життя, вироблення соціальних стандартів, розвиток демократії), а його ефективність визначається комплексом показників, які у своїй сукупності характеризують ефективність досягнутих суспільних благ та ефективно працюючих інститутів розвитку, що беруть конкретну участь в реалізації завдань суспільного сектору. За спільної взаємодії всіх інститутів та елементів суспільного сектору в рамках соціально орієнтованої економіки всі члени громадянського суспільства мають можливість реалізувати свої плани в досягненні необхідного рівня добробуту. Це означає можливість отримати допомогу в одержанні необхідних субсидій; у підготовці нових проектів соціального розвитку; в організації додаткової (поглибленої) експертизи інноваційних проектів в розвитку інфраструктури суспільного сектору; у проведенні необхідних моніторинрів щодо аналізу рівня споживання суспільних благ. Вказані структурні вузли та стратегії розвитку суспільного сектору націлені у своїй діяльності на збереження й оновлення інституціонального забезпечення елементів розвитку суспільного сектору; пришвидшення процесу дифузії соціального споживання за допомогою застосування інфраструктури суспільного сектору в інституціональному просторі [2].

В створеному загальному просторі діяльності суспільного сектору державні та приватні інституції можуть реалізувати свої проекти й моделі щодо досягнення суспільного добробуту незалежно від змін, які відбуваються в економічному процесі, як позитивних, так і негативних. Ця обставина обумовить продуктивну взаємодію з іншими підсистемами загального соціально-економічного організму, використовуючи інструментарій індикаторів можливостей щодо реалізації соціальних програм. Досвід розвинених країн, зокрема США, показує, що об'єднання різних підсистем суспільного сектору з національними, регіональними та іншими систе-

мами в єдину інфраструктуру приводить до ефективного результату, що показує їх продуктивність у складі суспільного сектору. Це положення варто було би взяти до виконання урядовими, громадськими та добровільними організаціями, які задіяні в структурі суспільного сектору. Це пришвидшить процес реалізації соціальних програм і дасть змогу всім урядовим та громадським організаціям долучитися до процесу суспільних змін «в досягненні високої якості життя, досягненні соціальних стандартів» [3, с. 363].

В рамках стратегії розвитку суспільного сектору відбір його соціального проекту відбувається за логікою зв'язку «соціальна ідея – соціальний проект – суспільне благо». Якщо соціальна модель, проект стануть затребуваними, то буде спостерігатися «завоювання» ними ринкового та соціально-демократичного розвитку держави. Вихідними даними для реалізації цього зв'язку є соціальні ідеї та моделі соціального блага. Виконання соціальних проектів сприятиме формуванню всієї процесно-просторової моделі інституціонального забезпечення суспільного сектору в сучасній економіці. Виконання соціальних проектів під дією «механізму центрального фінансування відповідає інтересам малого і середнього бізнесу, великих компаній, благодійних організацій, інститутів соціальної інфраструктури» [3, с. 365].

Всі конкретизовані процеси в межах вказаних пунктів стратегії модернізаційного розвитку суспільного сектору дадуть змогу забезпечити ефективне планування та створення додаткових ресурсів на кожному з етапів; зробити становлення соціальних стандартів якісним та реалізувати процесний підхід, реалізувати моделі якості життя та максимізувати шляхи їх реалізації; забезпечити високу ефективність діяльності всіх підсистем суспільного сектору та систематичне оновлення соціальних баз в різних галузях економічного розвитку [1].

Ця обставина на практиці обумовить збільшення соціально значимих послуг для населення; зменшить виникнення несприятливих фактів в процесах реалізації заходів щодо

збільшення ефективності діяльності елементів суспільного сектору; посилить ефективність використання макроекономічних інструментів з підвищення результативності функціонування підсистем суспільного сектору; сприятиме модернізації економіки підприємств і компаній, які в процесі своєї діяльності надають соціально-благодійницькі послуги; підвищить соціальні стандарти життя населення з метою виходу на європейські соціальні стандарти споживання; дасть змогу уникнути можливих диспропорцій під час формування соціально орієнтованої економічної діяльності в межах усіх рівнів економічної агрегації та завчасного виявлення і створення нових підсистем суспільного сектору.

Вирішення цих завдань відкриває українській державі перспективи більш інтенсивним чином інтегруватися в економіку та соціальну практику ЄС, за необхідності залучаючи додаткові фінансові та інші ресурси для вирішення стратегічних завдань розвитку суспільного сектору. Вирішені соціальні проекти формуватимуть нове інституційне середовище, в якому будуть створюватися нові «точки росту» суспільного сектору.

Висновки. Формування інноваційної економіки впливає на структуру суспільного сектору, що вимагає перегляду методів управління як науково-технічним комплексом України, так і соціальною політикою уряду. За цих обставин існує потреба здійснення переходу від відомчого (міністерського) рівня управління соціальною політикою та інноваціями до міжвідомчої координації науково-технологічного та соціально орієнтованого розвитку. Зрозуміло, це потребує інституціональної перебудови управління соціальною політикою та стратегіями розвитку суспільного сектору на макро- та мікрорівнях, а також більш тісної координації державних та регіональних програм. В результаті можна очікувати потенціальне та тривале зростання соціальних стандартів і якості життя населення. Але без системних та систематичних інновацій тривале зростання підсистем та основних сегментів суспільного сектору є неможливим. Стрімкий розвиток економіки, яка побудована на інноваціях, висуває особливі вимоги, показує шляхи та заходи щодо інституціоналізації та структурування діяльності суспільного сектору.

Список використаних джерел:

1. Геєць В. Особливості взаємозв'язку економічних та політичних трансформацій на ринку до реконструктивного розвитку економіки України. *Економіка України*. 2017. № 10 (671). С. 3–17.
2. Гірник Є. Суспільний сектор економіки в параметрах інституцій держави: структурно-теоретичний аналіз. Науковий погляд: економіка та управління. 2016. № 1 (55). С. 161–168.
3. Длугопольський О. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в епоху глобальних трансформацій: моногр. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2011. 632 с.
4. Колыванов В., Магомедов М. Основные направления активизации инновационной деятельности при формировании инновационной экономики. *Инновации*. 2007. № 4 (102). С. 51–54.
5. Кораблін С. Модель відстаючого зростання: економічні фактори та наслідки для України. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 2. С. 74–85.
6. Горин Е., Красиков А., Романовская Е., Расковалов В. Социальные ориентиры инновационного процесса: человеческий фактор. *Инновации*. 2013. № 3 (173). С. 39–45.
7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт.-упоряд.: Г. Андрощук, І. Жилияєв, Б. Чижевський, М. Шевченко. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 632 с.
8. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку / за ред. О. Жилінської. Львів: Кальварія, 2017. 128 с.
9. Файззулин Р., Шигалов З., Васильев Л., Бакаев А. Современные задачи инновационного развития вуза. *Инновации*. 2003. № 2 (172). С. 7–18.
10. Яременко О., Розит Т. Институциональные характеристики финансовой глобализации. *Научные труды ДонНТУ. Серия: Экономическая*. 2009. Вып. 37-1. С. 153–157.
11. IDEF0 // Вікіпедія. Вільна енциклопедія: веб-сайт. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/IDEF0>.